

UVOD – ZAGREBAČKI POTRESI 1880. I 2020.

Jaki potresi predstavljali su redovito prijelomne događaje u povijesti čovječanstva. S jedne strane znali su presuditi sudbinama gradova, pa i čitavih država i civilizacija. Minojska kultura nestala je ili je znatno oslabljena vrlo vjerojatno zbog cunamija prouzrokovanih potresom. Potres koji je 464. pr. Kr. pogodio Spartu odigrao je pak ključnu ulogu u polaganom propadanju ove grčke države, a daleko recentniji potres u Nikaragvi 1972. predstavljao je okidač revolucije u toj srednjoameričkoj zemlji. Jaki potresi zbrisali su velike dijelove arhitektonskog naslijeđa ali i materijalnog bogatstva Dubrovnika 1667, Catanije na Siciliji 1693, Lisabona 1755, San Francisca 1906, Messine 1908, Haitija 2010, Christchurha na Novom Zelandu 2011, da se spomenu samo neki poznatiji

► Ilica u popodnevnim satima 22. ožujka 2020.

◀ Unutrašnjost crkve svete Katarine, 17. veljače 2021.

primjeri.² Budući da se nakon svakog od ovih i drugih sličnih događaja moralo pristupiti obnovi, a katkada i izgradnji potpuno novih gradova, potresi su s druge strane istodobno predstavljali poticaje za uvođenje inovacija u građevinarstvu, arhitekturi, urbanom planiranju pa i u gospodarstvu.

Grad Zagreb nalazi se, nažalost, na trusnome području, zbog čega je više puta u novijoj povijesti bio pogoden potresima. Uz potrese 2020., osobito su jaki bili potresi iz 1502., 1590., 1699., 1880. te 1905.–1906. godine. Većina ih je imala epicentar u istočnim dijelovima Zagrebačke gore, nedaleko od Kaštine, Markuševca i drugih obližnjih mjesta.³ S petrinjskim potresom 29. 12. 2020. postali smo svjesni kako je grad vrlo blizu i epicentra rasjedne zone u Pokuplju, na kojoj se i 1909. dogodio potres koji se snažno osjetio u Zagrebu.

Od povijesnih potresa koji su pogodili Zagreb najiscrpljnije su dokumentirane štete onoga od 9. studenoga 1880., kako će pokazati i nastavak ove knjige. Jačina potresa koji je te godine pogodio Zagreb procjenjuje se na oko 6,1–6,3 stupnja po Richteru. Radi se dakle o daleko jačemu potresu od prošlogodišnjega, magnitudo 5,5 stupnjeva po Richteru. Usprkos tomu, nesumnjivo je da su ukupne štete koje je počinio potres iz 1880. zapravo bile manje stoga što je Zagreb u to vrijeme bio malen grad s tek nešto više od 30 000 stanovnika. Donji grad se tek počeo jače urbanizirati, njegova je južna granica završavala na Zrinjevcu i današnjem Trgu Republike Hrvatske, a ni brežuljkasti dijelovi grada sjeverno od centra još uvijek nisu bili načičkani brojnim vilama i stambenim zgradama, kao što je to slučaj danas.

Nadalje, kuće u naseljima sjeverno od Zagreba, koja su u međuvremenu pripojena gradu, Šestinama, Remetama, Markuševcu, Granešini, Gračanima, Kaštini i drugima, bile su najvećim dijelom drvene, zahvaljujući čemu nisu pretrpele velika oštećenja. Najveće su se štete u tim dijelovima grada dogodile na gotovo jedinim zidanim građevinama – crkvama, župnim dvorovima i pokojoj vlastelinskoj rezidenciji. Zahvaljujući tomu ovaj jaki potres odnio je samo dvije ljudske žrtve.

U samome centru grada oštećenja su nastala na gotovo svim sakralnim i javnim građevinama. Osobito je stradala zagrebačka katedrala, kojoj je bio teško oštećen toranj i kojoj se u svetištu urušio svod te je prijetila opasnost od urušavanja cijele građevine.

² Informativan uvid u izazove s kojima se susreću urbane sredine nakon potresa daje knjiga: Jelle Zeilinga de Boer, Donald Theodore Sander, *Earthquakes in Human History. The Far-Reaching Effects of Seismic Disruptions*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2005.

³ Mijo Kišpatić, „Zagrebački potresi“, *Godišnje izvješće Kr. velike realke*, Zagreb, 1879.; Veselin Simović, „Potresi na zagrebačkom području“, *Građevinar*, 52/11, 2000, 637–645.

Žerjavićeva ulica,
22. ožujka 2020.

Toranj franjevačke crkve također je popucao na više mjeseta, kao i svodovi crkve svetog Marka, kojoj se srušio barokni kor. Na crkvi svete Katarine na Gornjem gradu urušio se dio glavnog pročelja, a bili su oštećeni i svodovi te dio oltara. Stradala je i zgrada bivšeg Isusovačkog samostana u kojoj se tada nalazila uprava Vojne krajine (danas zgrada Klovićevih dvora), kao i zgrada Nadbiskupskog dvora, gotovo sve kaptolske kanoničke kurije, te brojne stambene i stambeno-poslovne palače zagrebačkoga građanstva, osobito na području Donjega grada.

Kako će prvi tekst posvećen potresu iz 1880. u ovoj knjizi pokazati, obnovu Zagreba vodila je tadašnja hrvatska Zemaljska vlada. Zahvaljujući pomoći iz Budimpešte i Beča te domaćim sredstvima, grad je bio vrlo brzo obnovljen (osim, dakako, pojedinih sakralnih građevina poput katedrale, koja se obnavljala desetljećima). Novac uložen u sanaciju građevina u osnovi je pokrenuo gospodarstvo koje se još uvijek oporavljalo od velike gospodarske krize započete slomom burze u Beču 1873. godine.

U desetljećima koja će uslijediti, sve do početka Prvoga svjetskog rata, Zagreb proživljava period intenzivnoga rasta i razvoja. Tada je i nastao velik dio njegove povijesne jezgre u obliku u kakvom je danas poznajemo.

Obnova nakon prošlogodišnjih potresa bit će, kako se zasad čini, daleko izazovnija, primarno zbog spomenutih golemih šteta. Točni razmjeri oštećenja još uvijek nisu poznati, ponajprije zbog velikog broja stradalih objekata, no procjenjuju se na oko 86 milijardi kuna.⁴ Moguće je da su i veći s obzirom na dodatno stradavanje građevina u petrinjskom potresu 29. 12. 2020. Uz obiteljske kuće u već spomenutim naseljima na obroncima Medvednice, koje su se 22. 3. 2020. nalazile blizu epicentra potresa pa je i razumljivo da su izrazito stradale, najveće je štete pretrpio centar Zagreba, odnosno „Povijesna urbana cjelina“⁵.

U ovome trenutku teško je dati bilo kakve ozbiljne prognoze o tijeku obnove i procesima koji će je obilježiti. Iz usporedbe sa situacijom u drugim mjestima pogodeniima potresom u posljednjih nekoliko desetljeća, osobito s nama dobro poznatim primjerom Dubrovnika nakon potresa 1979. godine, razvidno je da centar Zagreba više nikada neće biti isti. Zasigurno će doći do iseljavanja dijela građana koji više neće htjeti živjeti u zgradama koje su se u potresu pokazale nesigurnima, ili pak onih koji neće imati sredstava za obnovu svojih nekretnina. Tko će doći na njihovo mjesto – teško je reći.

Na nama je da spriječimo da te neminovne društvene promjene izazovu uništavanje povijesne jezgre grada budući da ona predstavlja jedan od najvažnijih gospodarskih resursa kojima Zagreb raspolaze. Na kulturnoj se baštini, očuvanim ambijentima, naime velikim dijelom bazira turistički promet u Zagrebu. U posljednjih nekoliko desetljeća, koja su bila obilježena deindustrializacijom grada i gubitkom ogromnoga broja radnih mjesta, upravo su u tom segmentu gospodarstva, koji bismo mogli nazvati „baštinskim turizmom“, brojni građani Zagreba „našli svoj kruh“. Najbolji je primjer tomu svjetski uspješan događaj pod nazivom „Advent u Zagrebu“, koji bez raskošnih kulisa – građanskih palača 19. i početka 20. stoljeća na Zrinjevcu, Strossmayerovu trgu, u Bogovićevoj ulici i drugdje – zasigurno ne bi privlačio onako brojnu publiku kao što je to bio slučaj proteklih nekoliko godina. Nužno je stoga čuvati karakteristične zagrebačke povijesne ambijente kako taj resurs ne bi nestao, tim više što turizam u Zagrebu ima još dosta potencijala za rast. Dok brojne europske nacije, osobito Nijemci, Poljaci i Rusi, idu u rekonstrukciju – u ratovima, revolucijama pa i u prirodnim katastrofama – uništenih ne samo pojedinačnih spomenika kulture već i cijelih četvrti i središta gradova, bilo bi doista skandalozno da se u Zagrebu ide u suprotnome smjeru i uništava dosad tako pažljivo čuvano arhitektonsko

⁴ <https://mgipu.gov.hr/o-ministarstvu-15/djelokrug/graditeljstvo-98/obnova-zgrada-ostecenih-potresom-na-području-grada-zagreba-krapinsko-zagorske-i-zagrebacke-zupanije/10668>, stranica posjećena 21. prosinca 2020.

⁵ „Povijesna urbana cjelina Grad Zagreb“ službeni je naziv zaštićene zone Gornjega i Donjega grada te Kaptola.

Uništeni automobil
u Žerjavicevoj ulici,
22. ožujka 2020.

naslijede, tim više što u većini slučajeva štete i nisu tako velike da bi građevine bile nepopravljive.

Bez obzira na to što će obnova stradalih građevina stajati daleko više nego što bi stajala izgradnja zamjenskih, novih objekata, nakraju će se to kroz baštinski turizam višestruko isplatiti. Srećom, kako će se vidjeti i u nastavku ove knjige, Zakon o obnovi u potresu stradalih građevina brani izgradnju novih i dogradnju postojećih zgrada u zaštićenoj zoni centra Zagreba, osim ako se ne ishodi posebna dozvola, pa – bude li se Zakon poštovao – ne postoji opasnost od prevelikih promjena.

Prostore Zelene potkove, Trga bana Jelačića, Ilice, Gundulićeve, Preradovićeve, Gajeve, Hebrangove itd. treba nesumnjivo strogo čuvati i spriječiti njihovo perforiranje modernim interpolacijama, a novu izgradnju valja ostaviti za rubne prostore Donjega grada. Prostora za investitore, odnosno razvoj središta uz čuvanje postojeće baštine, ima više nego dovoljno, kako u unutrašnjostima blokova tako i u ulicama

poput Petrinjske, da ne govorimo o južnim dijelovima

Savske ceste pa i Draškovićeve ulice, koje su izgubile svoju povijesnu cjelovitost i koje se može iskoristiti kao prostore nove izgradnje prilagođene potrebama Zagreba kao sve atraktivnije turističke destinacije. Kao i potres 1880. godine, i prošlogodišnji dakle može biti katalizator rasta i pozitivnih promjena. Konačno, potres je posvjedočio koliko su pogubne nelegalne i nekvalitetno izvođene dogradnje i pregradnje starijih struktura, te bismo ga također trebali iskoristiti kao povod da se napokon prekine s tom praksom.

Na kraju ovoga svojevrsnog uvoda valja napomenuti da građevine tijekom obnove treba sanirati imajući na umu da će se potresi u Zagrebu dogadati i u budućnosti, kako su pokazali i petrinjski potresi 28. i 29. 12. 2020. te 6. 1. 2021.

Nije dovoljno tek kozmetički popraviti pročelja, ponovno podići zabatne zidove, ukloniti ili popraviti dimnjake i sanirati krovove. Zgrade treba učvrstiti kako bi spremnije dočekale nove potrese u budućnosti, kako ne bismo u njima izgubili još više i ljudskih života i baštine nego što smo ih izgubili 2020. godine.⁶

⁶ Kao osnova za uvod poslužio je tekst: „Usporedbe potresa 1880. i 2020. Povijest se ponovila“, *Perspektive*, 10/1–2, 2020, 96–100.

הַמִּזְבֵּחַ
שָׁבֵת
נֶשֶׁךְ
תּוֹרַת
יְהֹוָה